

Anónimo

MONÓLOGO DO ARQUEIRO FRANCO DE BAGNOLET

Esta obra é distribuída baixo licenza [Creative Commons 2.5](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/)

Citar como:

Anónimo: *Monólogo do Arqueiro Franco de Bagnolet*.

Tradución ao galego de Henrique Harguindey.

<http://palabrasdesconxeladas.com>

Non coñecemos nin o autor nin a data de composición do *Arqueiro Franco de Bagnolet*. Foi atribuído –semella que con pouco fundamento– a François Villon, outro dos grandes poetas franceses, mozo máis ou menos marxinal do París do século XV. O que si parece é que a peza procede da rexión parisiense. Canto á data, o monólogo debeu ser escrito entre 1468, data da batalla de Champtocé citada na peza, e 1480, momento da disolución dos Arqueiros Francos por orde de Luís XI.

Este corpo armado fora creado máis dun século antes para manter a seguridade no campo e mais para que o rei contase cun corpo suplementario na mobilización. Cada parroquia debía contar co seu arqueiro e custearlle o seu equipo (Bagnolet, que hoxe forma parte de París, era entón unha aldeña da rexión). O rei mobilizábaos para a guerra pagándolles un salario, e o resto do tempo permanecían na aldea, sen paga, traballando o campo mais libres de certos impostos; de aí a súa denominación de "arqueiros francos". Os millares de arqueiros así constituídos foron nalgúns casos útiles para os reis de Francia –como na loita contra os Ingleses- pero en xeral a súa falta de formación militar foi máis negativa que positiva nos combates. Masacrados a milleiros nalgunhas batallas, noutras rendíanse masivamente ou fuxían pura e simplemente, cando non se pasaban sen máis ao campo inimigo. E o pobo tiña que estar continuamente dando cartos para repoñer o equipamento dos arqueiros.

Á súa sonda de covardes uníase o feito de moitos cometeren pillaxe sobre aqueles que debían protexer, e xuntárense mesmo os arqueiros ás bandas de ladróns e facinosos que asaltaban as aldeas. Á xenreira e á indignación popular uníase a escasa simpatía que os nobres e os corpos de exército regular lles profesaban a estes "pailáns", e a constatación dos monarcas de que era moito maior o prexuízo que o beneficio que tiraban deles. De aí a supresión dos Arqueiros Francos, á que sen dúbida o noso monólogo contribuíu ao espallar deles unha imaxe de covardes rouba-galiñas.

A figura do soldado fanfarrón e ridículo –parente do latino *miles gloriosus*– entra na literatura francesa da man do Arqueiro Franco de Bagnolet, que ha coñecer numerosas imitacións e derivacións. O seu éxito plasouse en numerosas edicións e na entrada como ditos proverbiais de certas frases da peza ("Non é senón un espantallo de canaveira" ou "Non teño medo de nada non sendo dos perigos") A súa popularidade chega ata Rabelais, que alude repetidamente a este monólogo dramático.

O curto monólogo constitúe unha verdadeira minicomedia, co seu plantexamento, o seu nó e o seu desenlace. Dunha viveza e unha penetración proporcionais á súa brevidade. O efecto cómico e irónico do texto nace do desfase entre o que o arqueiro pretende contar e o que realmente di. O control das palabras escápalle e acaba aparecendo o que o protagonista quería disfrazar. O fachendoso botaporela queda ao descuberto.

Iníciase a peza co arqueiro pedindo infrutuosamente a axuda económica dos veciños para o equipar. Para mostrar valentía e forza todo se lle volven xuramentos. As fazañas que –para impresionar o auditorio- pretende, vánselle desinchando coma un globo, traizoadas pola súa lingua. Sabemos así que non hai tal iniciativa no ataque senón que se ve envolto no combate por engano, que anda sempre fóra da batalla e aproveita o domingo –día santo no que non se pelexa- para agredir a un pobre eivado que pasa de a cabalo. Esforricarase axiña de medo des que

dexergue o “inimigo”. Daquela aparece a verdade espida. O arqueiro non é senón un “pailanciño” tamén –el que pretendía nobreza e sentimentos cabaleirescos coas damas en frases nas que asomaban desexos vulgares- e se non fixo mal ningún na vida foi porque non tivo ocasión ou non ousou. Pero de novo, cando se decata de que non había senón un espantallo, recupera a fachenda e as palabras fortes do valentón de sempre.

A nosa tradución

O texto orixinal utilizado por nós é o da edición crítica de L. Polak¹. Na tradución resulta imprescindible manter todas as alusións históricas e xeográficas que caracterizan o texto, pois son esenciais na súa conformación. O que si trasladamos foi o sistema de interxecións relixiosas do orixinal francés (*Par la mor bieu! Par le sang bieu! Ventre bieu!* etc.) a un sistema galego e actual (*Arrecarallo! Arredemo! Arrecontra!*, etc.) que resulta máis próximo para un lector ou espectador galego sen por iso desvirtuar o sentido nin a ambientación de época da peza.

¹ L. Polak: “Le Franc Archier de Baignollet *suivi de deux autres monologues dramatiques*, Le Franc Archier de Cherré *et* Le Pionnier de Seurdre”. Genève, Droz, 1966.

(Entra o arqueiro tocando nun corno)

Vai comezar a batalla! Vai comezar a batalla! Axudade a equipar o arqueiro! Contribuíde para o equipar!

Nada! Non paga a pena seguir tocando no corno! Vai haber que apertar os dentes e volveuse para a casa!

E mais nunca tan ousado nin tan valente me sentín coma hoxe!

Arrecarallo, arrabeo de non ter contra quen loitar!

Hai alguén que contra catro...? O que digo! Hai catro que queiran loitar contra min? Que se axunten axiña! Velaí o meu guante de ferro como desafío!

Arredemo, non teño medo de paxe ningún, con que no teña máis de catorce anos, ho!

Algún día quixo Deus que eu servise no exército. E gañei recompensa por cinco ingleses que pillei.

Quedaron espidiños, os pobres, des que os fixen caír a rolos polo chan.

Foi no asedio de Alençon².

Tres ofrecéronme rescate, e o cuarto escapou.

En canto que o outro escapou, colleume polas gorxas. Arrediaño! Se non chego eu a berrar “Viva San Xurxo³” (aínda que son bo francés) matábame el antes de que alguén me puidese valer.

E cando sentín que me batía cunha botella que me partiu enriba da testa, dixenlle eu: “Veña, vamos, acouguemos todos, ho! Arrecontra, eu non ando a buscar bulla! Vamos botar un grolo xuntos! E se agora estou a tremer, non é porque vos teña medo ningún. Arrediaño!”

(Alguén que está tras da xenteponse: Cacarácá!)

Que foi? Ouvín un galo cantar na casa dalgunha velliña. Heina ir espertar. Seica os galos e as galiñas fan o seu poleiro por aquí. A fe que han de ser dos que se salvaron en Ancenis ou en Champtocé. Alá tiven eu a desgraza de que me morrese un sobriño!

E mais levei un canonazo no pelo! Veu caír dereitiño aos meus fociños, pero eu berrei: “Váleme, Santa Bárbara bendita! Axúdame desta que eu che hei axudar a ti doutra!” Entón o canonazo bateu comigo no chan!

² Cidade da Normandía que estaba en poder dos Ingleses e que foi tomada polos Franceses en 1449.

³ San Xurxo era o patrón de Inglaterra, polo que o grito equivalía a berrar: “Viva Inglaterra!”.

Todo isto sucedeume des que tivemos a fortaleza conquistada.

O Barón e máis o Marqués, Craon, Cursol, L'Aigle e Bressuire⁴, correron onda min para saberen o ocorrido. Tamén La Rochefoucauld e o Almirante, e Bueil con todo o seu equipamento, e Penthièvre e os capitáns, tiraron as súas manoplas de ferro para non me esfolar ao me daren unha aperta no chan, onde eu estaba esmendrellado.

Para que non dixesen que non me dignaba a saudar, aínda encontrándome mal, botei a man ao casco (porque me afogaba a cara). “Ah – púxose o Marqués- Un día has morrer a causa da túa temeridade!”...Porque el ben me vira correr moi por diante dos soldados cara ao castelo. Alí foi onde, por desgraza, perdín a capa, pois tomei un portelo da muralla pola entrada dunha taberna. Eu seguía a correr, porque ao que soan os claríns o valor medra nun pulo. De inmediato pregunto: “Onde é? onde é?”. E, nunha palabra, métome ata o pescozo.

De non ser polo orneo que viña do prado, onde estaban os nosos a berrarme: “Que fas Pedro? Non asaltes o galiñeiro!” tomábao sen máis nin máis. Certo que sería temeridade... E, se non chega a ser por un paxe que nos veu cortar o camiño, meu irmán de armas Guillerme e mais eu (Deus o perdoe, que ben nos cómpre aos dous!) atravesabamos sen falta as tropas dos Bretóns fendendo testas. Mais refreamos a nosa coraxe e arrecuamos (Que digo arrecuar! Non se debe dicir iso, ho!)...un nadiña...ata Lion de Angers⁵.

Eu non temía senón os perigos, que doutra cousa non tiña medo!

E, des que rematou o ataque da artillaría pesada, podiades oír todo un balbordo: “Plum! Plas! Zip! Zap! Ao cancelón! Aos flancos de diante e de atrás!”

E levei unha no medio da coiraza.

As señoras que estaban na praza non temían senón o canón. De certo que eu andaba moi quente, e levaba un portátil, mais se non me apurara en lle meter lume á pólvora...furaba enconadamente todas cantas mozas alí había! Lévos dúas balas xemelgas, o meu canón! Nunca vos leva menos!

E cando viron dar o asalto, as mulleres xuntaron as mans.

Algúns utilizaban o *culebrino*⁶ tan teso e relucente. E duro coma a pedra!

⁴ Todos eles e mais os que veñen a continuación, os uns citados polo seu rango e os outros polo seu nome, foron xefes do exército francés nesas batallas.

⁵ Lion de Angers dista máis de cincuenta quilómetros de Ancenis e unha trintena de Champtocé.

⁶ Desde “*As señoras que estaban na praza...*” é manifesta unha insinuación sexual que se fai a través de varios xogos de palabras, suxeridos basicamente no orixinal por *fouldre*, *coullart* e mais *courtault*. Nós transpoñémolos con imaxes e procedementos léxicos doados de recoñecer, e substancialmente a partir do

E o que! No medio daquela treboada dariades oído o tocar dos claríns para faceren bailar sen parar as raparigas ao son dos *culebrinos*!

A fe que cando penso! Évos inútil de todo a guerra con mulleres!

Dábanmevos mágoa as pobres das señoras. Porque se un *culebrino* traspasa un muro, ben dura terían elas que ter a barriga para que non llela atravesase!

Decatádevos de que lles puideron facer moito mal se non chega a ser pola nosa nobreza de corazón!

Mesmo eses pailáns da aldea –quero dicir os pailáns do monte- non se coutarían de lles faceren mal. Mais nós, os nobres, sempre estamos coa ollada posta enriba da canalla. E eu andaba sempre por fóra do combate, sempre coa lanza ou a arma riba da perna. Daba xenio verme!

Achegouse por alí un bretón extraviado, cunha lanza que metía medo. Pero estaba eivado, porque partira os cadrís. Que pena, ho!

Na súa temeridade, vagaba el so por montes e vales, e, para que o seu cabalo choutase ben, ía facendo lume. Eu, dun revés, rebandeille a perna ata as virillas.

Foivos un domingo...quero dicir, un luns pola mañá! Non levaba armadura senón que ía vestido de seda para que non lle mancasse nos cadrís. Petaba seguido na testeira do cabalo, ao vir para a batalla, ou directamente sobre do rabo. E, como o faco tiña mormo, non lle petaba senón na zona da testa e das crinas. E cun garabullíño, para que non coxease. Tamén ía a modiño, para que non se esparrase: tric-trac, tric-trac. E riba da cabeza levávavos un pendón feito cun anaco de falchoca. Unha vitoria sobre tal home débese festexar igual que se se gañase un millón en ouro! Un soldado é sempre un tesouro! Mesmo se non vale nada, non hai que dicilo.

Eu estiven toda a miña vida ao servizo do capitán La Hire⁷. E con el fixen achas! Fun criado maior e despois paxe. E arqueiro. E despois tomei a lanza. Levávavola sempre contra a barriga, levantada coma un tronco.

E logo o señor de La Roche⁸ (que en paz estea) colleume como paxe. Eu éravos benfeito de corpo e mais de cara. Sabíavos cantar e acompañar coa flauta. E disparar entre dúas marcas. Nunha palabra, éravos tan xeitoso coma ese rapaciño que está aí. Tampouco non era máis vello ca el.

canón do arqueiro, que se concretará en *culebrino* (canón culebrino ou culebrina), palabra á que acudimos forzosamente en masculino polas súas evocacións sonoras, igual que antes empregamos *enconadamente*.

⁷ Compañeiro de armas de Xoana de Arco morto en 1544.

⁸ Xefe militar que axudara ao rei Carlos VII de Francia a reconquistar París, en poder de Henrique VI, en 1436.

Pero: como raios hei eu pillar o galo ese que acaba de cantar? Veña, vale máis facer que falar! Teño que asaltar a casa!

(Entón o arqueiro dexerga un espantallo de canaveira, feito á maneira dun soldado, cunha cruz branca por diante e unha cruz negra por tras, que sostén na man unha bésta)

Vállame o Santísimo Sacramento do altar! Vaime dar un repente! O que é isto? *(Ao espantallo)* “Ai, nobre señor, por Deus, piedade! Apartade a frecha e perdoádeme a vida! Vexo pola vosa cruz que somos do mesmo bando!”. *(Á parte)* De onde diaño puido saír este, tan solitario e ameazador? *(Ao espantallo)* “Como é que vos desviastes? Baixade iso, pagarei a reparación que me impoñan! Por Deus, meu amigo, virade a arma cara a outro lado, lonxe de min!”.

(Entón dexerga a cruz negra)

(Á parte) Arrdedemo, é un bretón! E eu acabo de dicir que son francés. Desta vez caíches, Perucho: é do bando inimigo! *(Ao espantallo)* “Vállame Deus, meu señor! Cara a onde queredes disparar? Non sabedes o que facedes! Demontre, se vós sodes bretón, tamén o eu son! “Viva San Denis!” ou “Viva San Yves!””, tanto me ten calquera dos Dous con tal de que tamén viva eu! A fe, meu nobre señor, se queredes saber quen veño sendo, direivos que miña nai naceu no Anjou e meu pai non sei onde. O único que sei é que era da rexión de Montpellier.

E a vós: como vos chaman, nobre señor? Roland? Yvon?¹⁰ Matádeme cando vos prouguer”. *(Á parte)* Como? Non vai deixar, logo, de me ameazar? E mais non me quere escoitar! *(Ao espantallo)* “Pola Paixón de Cristo, permitídeme que me confese, que xa me sinto morrer! Tomade, velaí o meu casco: non está crocado nin roto. Entrégovolo coa miña espada. Mandade que preguen a Deus por min!”

“E déixovos a encomenda de que cumprades unha promesa que lle fixen a Santiago. Para cumprila habedes levar o meu perponto, o meu cinto e o meu corno¹¹”.

(Á parte) Morres ben a pesar túa, Perucho! A pesar túa e máis á forza! E, pois que ten que ser, non te revolvas!

(Ao espantallo) “Pídovos que preguedes pola alma do arqueiro de Bagnolet. E que me escribades nun letreiriño este pequeno epitafio:

⁹ San Denis e San Yves eran os patróns de Francia e de Bretaña, respectivamente, polo que –como no caso anterior de San Xurxo- o grito equivalía a “Viva Francia!” ou “Viva Bretaña!”.

¹⁰ Roland é nome francés –e de lembranzas cabaleirescas- en canto que Yvon é bretón.

¹¹ Este antigo xibón acolchoado que levaban os guerreiros na Idade Media chamábase en francés *jaque*, denominación procedente do nome propio *Jacques*, que se converteu en nome xenérico dos campesiños franceses, o que dá idea da popularidade do Apóstolo.

Aquí xace o Perucho, o bo arqueiro,
que neste sitio morreu sen escapar
pois nunca no fuxir logrouvos ser lixeiro
e por iso obedeceu sen replicar.
Que Deus o teña no ceo acompañado
de arqueiros e soldados, xente que el amou,
pero dos bésteiros arredado...”

(*Á parte*) Ódiovolos a todos eles. Sonvos uns asasinós. Coñézovolos ben dende hai tempo...

“...E morreu no mesmo ano en que finou”¹².

(*Á parte*) Velaí está. É ben fermoso, non si? (*Ao espantallo*) “Pero deixádeme as miñas polainas, que se fose ao Paraíso a cabalo, como algún día fixeron San Martiño e mais San Xurxo, con eles iría mellor aparelado.

Déixovos luva e mais daga, que non levo outro equipo para me defender...Esperade! Seica queredes collerme sen preparar?”

Confésome a Deus, e, como non hai présa ningunha, á Virxe e a todos os santos.

Morro con todos os membros sans e con boa saúde, paréceme. Non teño mal ningún, e se estou a tremer é de medo e de calafríos.

Morro con todo o sentido... (*Á parte*) ...*Sen tido!* Éche certo que o que é *ter* nunca dei tido nadiña! A fe que nunca dei xuntado cartos ningún! Diso non teño que me confesar, ho, que nunca tiven un pataco!

(*Ao espantallo*) “Cos meus sete pecados mortais teredes que me axudar vós. Eu xa os levei ben tempo ao lombo. Agora déixoos enriba do meu perponto. Contaba con agardar ata a Pascua, mais velaí que se adiantou.”

O primeiro mandamento da lei di que hai que fiar (non os cartos cando imos beber, claro!) e crer nun só Deus...Pois eu nunca tanto vos crin e fiei como agora! Que tamén el me acuda neste apuro!

(*Ao espantallo*) “Non desmontades a arma? Mirade que non escapo! Non, ho, estou ben mortiño onde estou! Sonvos tan mansiño e sosegado coma unha rapariga!”

E que di o segundo mandamento? Que non se xure invocando o nome de Deus en van... Pois eu nunca o fixen senón con motivo, como fai un bo soldado. Porque se non xura, non mete medo!

¹² O derradeiro verso, cunha frase humorística moi usada na época, subliña o carácter satírico do epitafio.

O terceiro advértenos, prevé e exhorta a gardar as festas, tanto no inverno coma no verán... Pois mira ti se eu non son festeiro! Niso non conto mentira ningunha.

O cuarto exhórtanos a honrar pai e nai...E ben que honrei eu a meu pai ao me presentar coma un fidalgo, cando pola parte del non son senón un pailaroco que descende de pailarocos!

(Ao espantallo) “Por Deus, meu amigo, deixádeme chegar ao “Amén!”, por misericordia! Apartade un pouquiño a corda, ídesme ferir coa frecha!”

Arrecontra, confésome tamén do quinto, que é o que ven despois! Non prohibe este expresamente que ninguén mate?

“Ai, señor bésteiro, seguídeme ben este mandamento ¡ Canto a min, xúrovos polo máis sagrado que nunca matei senón algunha galiña!”

O outro mandamento ordénanos non roubar... E mais eu non o fixen nunca, que en ningún sitio tiven ocasión. Nisto teño a quen me parecer. Nesta materia non pequei, porque se me chegan a pillar roubando... Deus sabe o mal que me había caír enriba!

(Aquí, o que sostíña o espantallo déixao caír polo chan)

(Ao espantallo) Ai, meu nobre señor! Caístes? Xesús! E quen vos arrempuxou? Dícideme! O demo me leve se fun eu! Poño por testemuña a todos os que están aquí, meu señor, non sexa que mañá ou pasadomañá vaiades dicir...

Veña, dádeme a man! Axudareivos a erguer! Mais non me fagades mal ningún, que ben vedes que me doio de vós!

(Aquí decátase o arqueiro de que o espantallo non é un home)

Arrecoiro, levei unha ben boa! Non ten nin pés nin mans, nin se move!

Arrecoiro, é un saco cheo de ...! De que? De palla. Arrebicho!

Que carallo pasa? Seica se burlan dos guerreiros?

Que as febres quartás esganen ao que vos puxo aquí! Arrechispa, eu heino volver máis desgraciado do que nunca antes foi!

Chúfase alguén de min e...San Pedro me valla, non é senón un espantallo de canaveira que o vento tirou ao chan!

Que carallo, vouvos traspasar con esta espada!

Ai, non, que cortaríaa o saio e sería unha perda grandísima!

Vouvos levar coma unha presa de combate. Na fortaleza hei dicir que é o botín que traio da guerra.

Burláronse ben de ti, Pedro! Hostia santa e bendita, atacaríavos fulminantemente se soubese a vosa valentía! Á primeira xa estariades rolando polo chan! Por moito medo que eu tivese había ser así!

...Deus quixera que eu estivese xa de volta na casa con todo isto!

O que tal pesa! Comeu palla a oito e agora cáille por tras! Máis traballo para a criada, ter que o levar fóra deste sitio!

Meus señores, quedade con Deus. E se vos veñen preguntar que foi do arqueiro, dicídelles que aínda non morreu, que segue portando daga e mais corno, e que ha volver axiña por aquí.

Adeus, vou ver se me pagan!